

La sobirania a Europa
Una idea en transformació

Arxiu optimitzat per veure amb Adobe Acrobat Reader.
Descarrega'l aquí

La sobirania a Europa

Una idea en transformació

Coordinador:
Joan Vergés Gifra

Autor:
Pau Bossacoma

Supervisor:
Peter A. Kraus

Informe encarregat per l'eurodiputat Josep-Maria Terricabras Nogueras

SUMARI

Introducció	11
1. Una comprensió tradicional de la sobirania.	12
Una concepció establerta	
<i>Absolut</i>	
<i>Independent</i>	
<i>Indivisible</i>	
Termes, conceptes i concepcions	
Temps i espai	
2. Distingir la sobirania d'altres nocions properes	15
Distingir <i>sobirania</i> de <i>poder</i>	
Distingir <i>sobirania</i> d' <i>autarquia</i>	
Distingir <i>sobirania</i> d' <i>independència</i>	
Distingir <i>sobirania</i> d' <i>autonomia</i>	
Distingir <i>sobirania</i> de <i>poder constituent</i>	
Distingir <i>sobirania</i> de <i>dret de secessió</i>	
3. Distingir tipus de sobirania	19
Distingir <i>sobirania interna</i> i <i>externa</i>	
Distingir les dimensions <i>vertical</i> i <i>horitzontal</i> de la sobirania	
Distingir les concepcions <i>jurídiques</i> i <i>polítiques</i> de la sobirania	
Distingir la sobirania <i>en temps ordinaris</i> de la sobirania <i>en temps extraordinaris</i>	
Distingir la sobirania <i>nacional</i> de la sobirania <i>popular</i>	
Distingir la sobirania <i>formal</i> de la sobirania <i>material</i>	
Distingir el <i>subjecte</i> de l' <i>objecte</i> de la sobirania	
4. Desapareix la idea de sobirania en el dret i la política internacionals?	24
Una definició de sobirania des del dret internacional	
Una definició d'Estat des del dret internacional	
La sobirania sota l'Organització de les Nacions Unides	
Principis del dret internacional	
Canviar no és desaparèixer	

5. Desapareix la idea de sobirania en la Unió Europea?.....	27
Dret originari de la Unió	
Dret derivat de la Unió i resolucions polítiques	
Jurisprudència comunitària	
Normes, doctrines i pronunciaments fonamentals dels Estats membres	
6. Visions de la sobirania en el context de la Unió Europea	35
1. <i>Estatal</i>	
2. <i>Confederal</i>	
3. <i>Multinacional</i>	
4. <i>Federal</i>	
5. <i>Pluralista</i>	
6. <i>Cosmopolita</i>	
7. <i>Funcional</i>	
7. La sobirania com a idea potencialment transformadora	41
El poder transformador de la sobirania	
La sobirania i la constitució mixta de la Unió	
La sobirania i la democràcia popular europea	
La sobirania i la revolució jurídica	
8. Bibliografia	45

Introducció

Durant dècades, s'havia assumit que la sobirania era una idea en decadència. En els darrers temps, però, està revifant-se a partir de fenòmens com el Brexit i processos subestatsals d'autodeterminació com els d'Escòcia o Catalunya, la crisi econòmica a Grècia i altres països de la ribera mediterrània, i la puixança dels populismes arreu d'Europa. Alguns d'aquests fenòmens estan relativament connectats amb el procés d'integració europea i la crisi que ara l'afecta. En un context així, descriure, analitzar i criticar vells i nous usos de la noció de sobirania sembla una labor pertinent, interessant i complexa.

Els apartats inicials d'aquest treball pretenen copsar la idea de sobirania a partir d'una aproximació crítica a una comprensió tradicional de la mateixa (apartat 1), a partir de distingir-la d'altres nocions que li són properes (apartat 2) i a partir d'identificar diferents tipus de sobirania (apartat 3). Un cop fet això, l'informe hauria d'estar en una millor posició per a abordar la qüestió de si la idea de sobirania està desapareixent del dret i la política internacionals i de la Unió Europea (apartats 4 i 5). Una vegada observat que la idea de sobirania encara és present, es presentaran diverses visions de la sobirania en el context de la Unió (apartat 6). El darrer apartat conté unes reflexions finals sobre el poder transformador de la sobirania.

1 Una comprensió tradicional de la sobirania

Una concepció establerta

Nombrosos teòrics clàssics de la política i del dret, com ara Bodin, Blackstone, Hobbes, Rousseau i Dicey, han entès la sobirania com a poder absolut, independent i indivisible.¹ Si mai ha existit una sobirania amb tals atributs, en el nostre temps el concepte sembla més matisat, relatiu, difús, divisible, compatible i transferible. Vegem-ho.

Absolut

Des de la seva encunyació, la sobirania s'ha relacionat amb una idea de poder polític suprem, il·limitat, incondicionat i final. Hans Kelsen refusa, tanmateix, la compatibilitat entre la sobirania absoluta dels Estats i la primacia del dret internacional. Si la sobirania estatal fos assumida com a poder suprem, això significaria acceptar la supremacia del dret estatal sobre el dret internacional i, finalment, comportaria la proclamació de la supremacia d'un ordenament estatal concret sobre la resta d'ordenaments estatals. Per contra, l'existència del dret internacional, com a regulador de les relacions entre Estats i dels

límits de les seves competències, sosté el principi d'igualtat entre Estats i, per tant, de llurs sobiranies. Si la primacia del dret internacional enfront del dret estatal és pregonada, la sobirania estatal ha de ser entesa *en un sentit relatiu*. O sia, la sobirania dels Estats significa, segons Kelsen, que no estan subjectes a cap altre Estat, ans només al dret internacional.²

“Nombrosos teòrics clàssics de la política i del dret, com ara Bodin, Blackstone, Hobbes, Rousseau i Dicey, han entès la sobirania com a poder absolut, independent i indivisible”

- 1 Absolut sembla venir d'*ab solutus* (lliure de). Per tant, els atributs d'absolutesa i d'independència estan estretament relacionats. L'atribut d'indivisibilitat també hi queda a prop, atès que quelcom dividit o divisible difícilment seria absolut i completament independent. Per cert, altres teòrics clàssics de la política i del dret no entengueren la sobirania amb aquests atributs. *Vid.* HINSLEY, F.H. *Sovereignty*.
- 2 KELSEN, H. *Principles of international law*, parts III, V. KELSEN, H. *Teoría General del Estado*, part II. KELSEN, H. *Peace through law*, p. 34-6. Eminents filòsofs, com ara Rawls, apuntaren en direccions

Independent

La sobirania també ha estat identificada com a poder independent. Ara bé, la sobirania estatal no és un poder independent del dret internacional ni va més enllà d'aquest, sinó un poder independent en virtut de i sotmès a l'ordenament jurídic internacional.

Aquesta darrera noció d'independència respecta la sobirania de la resta d'Estats. Des d'una esfera més interna d'independència, la sobirania pot ésser concebuda com a poder polític més enllà i per sobre del dret. La qualificació del sobirà com a *legibus solutus* ha fet referència tradicionalment a un poder polític deslliurat d'actuar d'acord amb el dret. Nombrosos liberals, per contra, han sostingut que ningú pot estar més enllà o per damunt del dret, que tothom hauria d'estar sotmès a aquest. Per alguns liberals, la constitució i el dret haurien de ser sobirans, atès que qualsevol poder independent del dret, fins i tot en mans del poble, podria posar en perill els individus i les minories i acabar esdevenint totalitari, autoritari o tirànic.³

“Si la primacia del dret internacional enfront del dret estatal és pregonada, la sobirania estatal ha de ser entesa ‘en un sentit relatiu’ ”

Indivisible

Rousseau escrigué que “l'autoritat sobirana és una i simple, que no se la pot dividir sense destruir-la”.⁴ Més enllà dels atributs comuns de la sobirania, els teòrics clàssics difereixen sobre qui és o qui hauria de ser el titular de l'autoritat sobirana. Per exemple, Bodin i Blackstone assignaven plena sobirania al monarca,

---

similars. Per Rawls, el dret internacional ha evolucionat i hauria d'evolucionar cap a la restricció de la sobirania dels Estats a la llum dels principis de justícia del seu dret dels pobles (a fi de restringir tant el dret a la guerra com a l'autonomia interna il·limitada). RAWLS, J. *The Law of Peoples*, p. 26-7.

3 Constant alerta que quan la sobirania és il·limitada, no hi ha manera de protegir els individus dels seus governs. Per consegüent, la sobirania ha de ser *limitada* i *relativa*. Vid. CONSTANT, B. “Principles of Politics Applicable to All Representative Governments”, a *Political Writings*, cap. 1.

4 ROUSSEAU *Du Contrat Social*, llibre 3, cap. 13.

“En comptes d’encunyar nous termes, potser n’hi ha prou amb ajustar el concepte de sobirania o bastir noves concepcions”

Rousseau a l’assemblea popular i Dicey a “la monarquia en el Parlament”.⁵ La indivisibilitat, tanmateix, pot ésser qüestionada des de dos eixos diferents. El federalisme i el confederalisme mostren que la sobirania i els poder sobirans poden ser dividits, transferits, o compartits entre diversos nivells de govern. La separació de poders indica

que l’exercici ordinari d’alguns poders sobirans pot ser atribuït i distribuït entre els poders legislatiu, executiu i judicial.

Termes, conceptes i concepcions

S’han suggerit termes com ara *post-sobirania* per a copsar i explicar l’evolució de la sobirania en diverses direccions.⁶ Primer, la sobirania pot ser distribuïda o compartida, com evidencien els sistemes (con)federal i multinacionals i el reconeixement constitucional de certs drets històrics. Segon, la sobirania no necessàriament ha de ser un sol poder absolut, sinó una relació acordada entre subjectes sobirans. Tercer, la sobirania no cal que sigui un concepte normatiu pur i fix, sinó més pràctic i funcional per a descriure l’ordre constitucional. Quart, la sobirania ha sofert canvis conceptuals fruit de l’evolució del dret i les relacions internacionals, especialment en contextos com l’europeu.⁷ En comptes d’encunyar nous termes, potser n’hi ha prou amb ajustar el concepte de sobirania o bastir noves concepcions.⁸ Alguns teòrics contemporanis, fins i tot cosmopolites, han apuntat que no és necessari abandonar la idea de sobirania, sinó que només cal refusar concebre-la com a absoluta i indivisible.⁹

5 Hobbès escrigué que la sobirania pot restar en mans d’un individu o d’una assemblea. *Vid.* HOBBS *Leviathan*, cap. 26. Similarmet, per Montesquieu, la sobirania rau en diferents mans depenent del tipus de govern. Concretament, segons Montesquieu, quan el poble sencer, en la república, té el poder sobirà, és una *democràcia*, mentre que quan el poder sobirà està en mans d’una part del poble, és una *aristocràcia*. El poble, en la democràcia, és, en alguns aspectes, el sobirà, i, en d’altres, n’és el súbdit. *Vid.* MONTESQUIEU. *De l’esperit de les lleis*, llibre 2, cap. 1-2.

6 S’han proposat altres termes similars usant el prefix *post* per a copsar la naturalesa de la sobirania a dia d’avui, com ara *sobirania post-westfaliana*, *sobirania post-moderna* i *sobirania post-nacional*. Adjectius com *soft* i *liquid* també s’han emprat per a encunyar els termes de sobirania suau o sobirania líquida.

7 KEATING, M. “Rethinking sovereignty”, p. 11-4.

8 Sobre la distinció entre *concepte* i *concepció*, RAWLS, J. *Una teoria de la justícia*, p. 56. DWORKIN, R. *Law’s Empire*, p. 90-6. MacCORMICK, N. *Questioning Sovereignty*, p. 32.

9 POGGE, T.W. “Cosmopolitanism and Sovereignty”, p. 57-61.

Temps i espai

El terme sobirania és *contextual*, atès que respon i s'adapta a les circumstàncies, i també és *proteic*, car pot adoptar múltiples formes. En efecte, la noció de sobirania és adaptable, variable i mal·leable.¹⁰

2 Distingir la sobirania d'altres nocions properes

Distingir *sobirania de poder*

Poder i sobirania a voltes es confonen però són dos conceptes diferents. La sobirania, certament, pressuposa poder, però a la inversa no sempre és així. El concepte de poder és força més ampli (el seu abast és més gran) que el de sobirania. La sobirania podria ser, doncs, una classe de poder.¹¹ Malgrat que les grans empreses multinacionals poden tenir més poder que alguns Estats en certs aspectes, les societats mercantils, comunament, no tenen sobirania. D'altra banda, tot i que la sobirania generalment és un tipus de poder fort, no sempre s'imposa enfront altres poders en el món dels fets.¹² Això no

“La sobirania, certament, pressuposa poder, però a la inversa no sempre és així”

10 Tot i que la sobirania es relaciona normalment amb l'Estat i altres ens polítics, alguns autors també la relacionen amb els individus. *Vid.* HOFFMAN, J. *Sovereignty*. El present treball, tanmateix, només està interessat en l'aproximació col·lectiva a la sobirania.

11 “Sovereignty by no means exhausts the field of power, but it does focus our attention on the most significant and dangerous form that power can take.” WALZER, M. *Spheres of Justice*, p. 281.

12 VERGÉS, J. “Sovereignty, Fragility and Time in the Catalan Process”, p. 233.

obstant, hom pot matisar que la sobirania no és només un tipus de poder, ans una estructura política de poder o una mena de voluntat col·lectiva.¹³

Distingir sobirania d'autarquia

Una cosa és tenir poder i una altra ser autosuficient. Mentre la concepció westfaliana de sobirania era prevalent, les idees de sobirania, poder i autarquia sovint anaven de la mà. Aquesta connexió sembla tenir arrels antigues car, per Aristòtil, la *polis* era una entitat autàrquica.¹⁴ Tanmateix, tot i les connexions històriques i fàctiques, aquestes nocions han de ser distingides conceptualment. Una idea de sobirania divorciada de la independència econòmica pot sobreviure en un món cada vegada més integrat globalment i regionalment. De fet, en certa manera, la integració econòmica sembla afavorir la desintegració política.¹⁵

Distingir sobirania d'independència

Mentre que en sistemes federals la sobirania pot ésser dividida o compartida entre nivells territorials, la independència normalment es refereix a un estadi de plena sobirania. A més, la independència es

refereix més a l'acte (o actualitat), mentre que la sobirania també pot incloure la potència (o potencialitat, per exemple, d'esdevenir Estat). En el debat canadenc sobre la claredat de la pregunta referendària, molts han sostingut que la noció de sobirania és menys clara que la d'independència o, com a mínim, insuficientment clara per a generar un deure de negociació de la secessió.¹⁶ En el debat escocès, la

“Mentre que en sistemes federals la sobirania pot ésser dividida o compartida entre nivells territorials, la independència normalment es refereix a un estadi de plena sobirania”

13 “Je dis donc que la souveraineté n'étant que l'exercice de la *volonté générale*, ne peut jamais s'aliéner, & que le Souverain, qui n'est qu'un *être collectif*, ne peut être représenté que par lui-même, le pouvoir peut bien se transmettre, mais non pas la *volonté*.” (cursiva afegida). ROUSSEAU *Du contrat social*, llibre 2, cap. 1.

14 VERGÉS, J. “Sovereignty, Fragility and Time in the Catalan Process”, p. 233.

15 ALESINA, A.; SPOLAORE, E.; WACZIARG, R. “Economic Integration and Political Disintegration”.

16 *Vid.* la Llei de la claredat, de 29 de juny de 2000, anomenada oficialment “An Act to give effect to the requirement for clarity as set out in the opinion of the Supreme Court of Canada in the Quebec Secession Reference” / “Loi donnant effet à l'exigence de clarté formulée par la Cour suprême du Canada dans son avis sur le Renvoi sur la sécession du Québec”.

noció d'independència suau (*light* o *lite*) fou proposada com a forma de mantenir certs vincles amb la resta del Regne Unit.¹⁷ A Escòcia i Catalunya, com també en d'altres nacions minoritàries europees, expressions com "independència dins Europa" o "nou Estat d'Europa" són freqüents. En comptes de reclamar sobirania plena, tal independència demana sobirania com a Estat membre de la Unió. Aquesta mena d'independència estaria a mig camí entre una secessió externa i una d'interna.¹⁸

Distingir sobirania d'autonomia

Si dues entitats comparteixen competències sobre una població i un territori, la sobirania tendeix a ser primera i prioritària respecte a l'autonomia, així com també més forta i més profunda. La sobirania sol ser primària i l'autonomia secundària o derivada.¹⁹ La sobirania sol ser més forta en el sentit que normalment comporta competències més àmplies i significatives que l'autonomia. La sobirania sol ser més profunda atès que normalment implica més capacitat per a mantenir, recuperar o reclamar competències que estan en mans d'un ens autònom. La prioritat, la força i la profunditat poden difuminar-se quan l'autonomia s'emmarca en una doctrina de sobirania compartida. Tot i que les diferències entre la sobirania i l'autonomia sovint semblen de grau (especialment per a l'observador extern), la sobirania tendeix a estar més relacionada amb el control final i, com a tal, amb nocions com ara la competència de la competència i la de poder constituent.²⁰

Distingir sobirania de poder constituent

La idea de sobirania sol ser més àmplia que la de *pouvoir constituant*, atès que no totes les manifestacions de sobirania són expressió de poder constituent. A tall d'exemple, declarar la guerra o els estats excepcionals sovint s'interpreta com a manifestació de sobirania, però poden no considerar-se expressió de poder constituent si es duen a terme pels poders

17 Vid. KEATING, M. "Rethinking sovereignty."

18 Vid. BOSSACOMA, P. *Justícia i legalitat de la secessió*, apartats 1.2, 3.6.3. BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*, apartats 5, 10.

19 Vid. TOMÁS Y VALIENTE, F. "Soberanía y autonomía en las Constituciones de 1931 y 1978" o "Sobirania i autonomia en la Segona República i en la Constitució del 1978", a FOSSAS, E. (dir.) *Les transformacions de la sobirania...*, cap. 2.

20 Dit això, hi poden haver circumstàncies en les quals una entitat sobirana tingui menys competències reals (o sia, menys poders *de facto* per a fer canvis significatius i immediats) que una entitat autònoma no-sobirana.

constituïts d'acord amb la constitució vigent. Ara bé, el poder constituent és una espècie molt important en el gènere dels poders sobirans. En efecte, la qüestió d'on rau el poder constituent està fortament relacionada amb la qüestió d'on descansa la sobirania última.²¹

Distingir sobirania de dret de secessió

La sobirania present, en el sentit d'on resideixen actualment la sobirania i els poders sobirans, és diferent del dret de separar-se o retirar-se d'una entitat política existent. Una unitat que és titular d'un dret constitucional de secessió no és necessàriament sobirana des d'una perspectiva estàtica, ni internament ni externament. Tanmateix, si un dels poders sobirans

principals és el de transformar o reconfigurar l'ordre constitucional, el dret de secessió pot representar el reconeixement d'una mena de sobirania potencial o latent. Si el dret de secessió és adequadament constitucionalitzat, es pot considerar un tipus de procediment de reforma constitucional. De ser així, es pot entendre com una certa descentralització del poder constituent i com una mena de sobirania compartida present.²²

“La idea de sobirania sol ser més àmplia que la de ‘pouvoir constituant’, atès que no totes les manifestacions de sobirania són expressió de poder constituent”

²¹ Vid. SIEYES, E. *Qu'est-ce que le Tiers état?*, cap. 5.

²² Si un dret constitucional de secessió és entès com una tipologia de reforma constitucional, pot simbolitzar una mena de descentralització del poder constituent.

3 Distingir tipus de sobirania

Distingir sobirania *interna* i *externa*

La sobirania interna, o sobirania sota el dret intern, s'identifica amb el poder suprem respecte a la població compresa en el seu territori. Aquesta sobirania mira endins i tendeix a ser reconeguda des de l'interior. Altrament, la sobirania externa, o sobirania sota el dret internacional, s'identifica amb el poder suprem en un sentit més aviat negatiu com ara la independència.

Aquesta sobirania mira enfora i tendeix a ser reconeguda des de l'exterior.²³ Òbviament, ambdues perspectives estan relacionades en el sentit que la sobirania és la competència legal plena per a gestionar els afers interns de l'Estat sota el dret internacional. En comptes de simplement limitar la sobirania, el dret internacional és un ordenament jurídic superior que fa possible que tots els Estats gaudeixin d'estatus i poders sobirans iguals. Per consegüent, la sobirania externa, entesa com a independència i no-intervenció, protegeix la sobirania interna. Interna (dins) i externa (fora) són, doncs, només perspectives d'una idea més completa.²⁴ No obstant això, hi poden haver situacions on la sobirania interna i externa no coincideixin completament.²⁵ D'una banda, una entitat política pot gaudir de sobirania interna efectiva sense ser reconeguda com a Estat i, per tant, estar mancada de plena sobirania externa. De l'altra, un Estat pot ser reconegut com a tal sense que controlï efectivament la seva població i territori.²⁶

“En comptes de simplement limitar la sobirania, el dret internacional és un ordenament jurídic superior que fa possible que tots els Estats gaudeixin d'estatus i poders sobirans iguals”

23 HEGEL *Principios de la filosofía del derecho*, apartats 278-340. Krasner proposa substituir la clàssica distinció entre sobirania interna i externa per quatre tipus: sobirania domèstica, sobirania interdependent, sobirania jurídica internacional i sobirania westfaliana. *Vid.* KRASNER, S.D. *Sovereignty*, cap. 1.

24 KELSEN, H. *Teoría General del Estado*, apartat 20.D.

25 La manca de coincidència es pot deure a bones raons (per exemple, evitar el reconeixement de situacions fàctiques injustes), raons menys lloables (vinculades a interessos polítics o econòmics particulars) o raons més tècniques (com ara la gran descentralització del dret internacional, que dificulta la presa d'aquesta i altres decisions a nivell global).

26 Per exemple, després de la caiguda de Saddam Hussein, mentre que els kurds d'Iraq no tenien sobirania externa, l'Iraq no tenia control efectiu de la població i el territori kurds.

Distingir les dimensions *vertical* i *horitzontal* de la sobirania

Mentre que la dimensió vertical està relacionada amb la divisió territorial dels poders, la dimensió horitzontal tendeix a referir-se a la separació de poders en un mateix nivell territorial de govern. Sota el dret constitucional dels Estats liberal-democràtics, la dimensió horitzontal de la sobirania ha de ser exercida pels diferents poders ja sigui de manera estrictament separada o de manera més superposada seguint la idea dels *checks and balances*. A més, les doctrines (con)federal i multinacionals tendeixen a dividir el poder verticalment.²⁷ Sota el dret internacional, la dimensió vertical de la sobirania es concentra significativament en el nivell estatal, tot i que permet als Estats cedir sobirania

“Mentre que la dimensió vertical està relacionada amb la divisió territorial dels poders, la dimensió horitzontal tendeix a referir-se a la separació de poders en un mateix nivell territorial de govern”

a nivells inferiors i superiors de govern. Concretament, per mitjà de tractats internacionals, sota la norma internacional *pacta sunt servanda*, els Estats poden transferir sobirania a les organitzacions internacionals. El dret internacional, tanmateix, tendeix a no forçar ni incentivar la divisió i la dispersió de la sobirania.²⁸

Distingir les concepcions *jurídiques* i *polítiques* de la sobirania

En els seus orígens, molts dels proponents de l'Estat liberal apel·laven i advocaven per la sobirania de la constitució o la sobirania del dret.²⁹

27 Vid. TIERNEY, S. *Constitutional Law and National Pluralism*. BOSSACOMA, P. “An Egalitarian Defence of Territorial Autonomy”.

28 En contrast, alguns cosmopolites com Pogge reclamen més distribució de la sobirania cap amunt i cap avall en virtut del dret internacional. La negociació intergovernamental i no pas un nivell dominant hauria de ser la manera d'encarar els conflictes. Les disputes constitucionals internes entre els tres poders de l'Estat, sovint sense un decisor final clar, mostren que aquesta possibilitat, tot i difícil, hauria de ser cercada. Les democràcies constitucionals, sense disposar d'un poder sobirà clar, han demostrat ser com a mínim tan duradores com els règims autocràtics. Les crisis constitucionals en les primeres no necessàriament són freqüents ni irresolubles. POGGE, T.W. “Cosmopolitanism and Sovereignty”, p. 57-61.

29 “(I)n America THE LAW IS KING. For as in absolute governments the King is law, so in free countries the law ought to be King; and there ought to be no other.” PAINE, T. *Common Sense*, cap. 3. Aquesta doctrina liberal de sobirania jurídica es basa en un dualisme entre dret i Estat. Kelsen, tanmateix, defensa un altre tipus de sobirania jurídica basada en el monisme entre Estat i dret. L'Estat és la personificació de l'ordenament jurídic. En comptes del primer sotmès al segon, són en essència el mateix. Això és així perquè, segons Kelsen, tots els Estats, també els il·liberals, són Estats de dret, atès que l'ordenament jurídic identifica l'autoritat i la manera d'exercir-la. Tots els Estats, inclosos els liberals, són ordenaments jurídics coercitius. KELSEN, H. *Teoría General del Estado*, apartat 20.G.

La constitució que aquests preveien separava i limitava els poders públics.³⁰ Només els Estats sota aquest tipus de constitució serien un Estat de dret, un Estat basat en l'imperi del dret. Això serien formes de sobirania jurídica per a prevenir abusos de sobirania. En

contrast amb aquestes teories legalistes, segons Schmitt la sobirania és un poder polític que permet apartar-se o deslliurar-se de les previsions constitucionals i legals.³¹ Mentre que la sobirania política està més relacionada amb la noció de poder constituent, la sobirania jurídica està més relacionada amb la idea de poder de reforma constitucional.³² Mentre que la primera se sustenta més en la legitimitat i la facticitat, la segona depèn més de procediments i potestats legals.

“Mentre que la sobirania política està més relacionada amb la noció de poder constituent, la sobirania jurídica està més relacionada amb la idea de poder de reforma constitucional”

Distingir la sobirania en temps ordinaris de la sobirania en temps extraordinaris

La doctrina de la sobirania del dret sembla funcionar millor en temps ordinaris que no pas en temps extraordinaris en què la constitució i l'ordenament legal són fortament qüestionats o transformats. La Constitució prèvia pot ser descartada i una nova Constitució pot ser el producte final del conflicte. En aquest sentit, segons Schmitt, la sobirania és el poder polític que és exercit i preval enfront d'altres en conflictes existencials i moments excepcionals, tot alertant que tals conflictes polítics no poden ser resolts per un procediment judicial.³³ En temps d'ordre pacífic, tanmateix, les expressions populars de sobirania són infreqüents i innecessàries. El silenci del titular del poder constituent s'interpreta llavors com a consentiment sostingut de la constitució vigent.³⁴ En temps extraordinaris, el poble

30 Tal com l'art. 16 de la Declaració de Drets de l'Home i del Ciutadà cèlebremenent proclamà: “Tota societat en què la garantia de drets no estigui assegurada, ni la separació dels poders determinada, no té Constitució”.

31 Vid. SCHMITT, C. *Constitutional Theory*, apartats 8, 11.

32 En efecte, diversos autors han defensat que el poder constituent ha de ser diferenciat del poder de reforma de la constitució. Vid. SCHMITT, C. *Constitutional Theory*, apartats 8, 11. MUÑOZ MACHADO, S. *Vieja y nueva Constitución*, p. 191.

33 SCHMITT, C. *Constitutional Theory*, p. 389.

34 *Ibid.*, p. 132.

desperta i reclama el poder constituent per a re-escriure la Constitució i reconfigurar l'ordre constitucional.³⁵

Distingir la sobirania *nacional* de la sobirania *popular*

Tal com s'ha comentat fa un moment, molts autors liberals solien qualificar la constitució de sobirana. Atès que la idea de sobirania del dret potser no hauria convençut les masses revolucionàries, la sobirania nacional podia ser més compatible amb la sobirania jurídica que la sobirania popular. La idea de nació és més abstracta que la de poble. És a dir, mentre que la sobirania nacional és compatible en un cert sentit amb la constitució com a sobirana, la sobirania popular tendeix a oferir més poders al poble. Confereix, concretament, un poder transformador al poble per a desprendre's i canviar l'ordenament jurídic vigent. Així, el clam i la puixança de l'ideal democràtic substituï la sobirania nacional per la sobirania popular. D'altra banda, la sobirania nacional ha desenvolupat altres usos en el dret constitucional com ara: la concentració de la sobirania i del poder constituent en mans del conjunt de la nació (en comptes de minories nacionals, unitats d'autogovern o altres seccions d'aquest conjunt); la prevenció de certs sistemes de distribució de competències entre l'Estat (com a nació) i altres nivells territorials de govern; i, finalment, l'articulació

de drets i processos d'autodeterminació i de secessió de minories subestatal.³⁶

Ras i curt, la sobirania nacional s'ha emprat per a identificar quin poble o pobles són sobirans.³⁷

“En temps extraordinaris, el poble desperta i reclama el poder constituent per a re-escriure la Constitució i reconfigurar l'ordre constitucional”

35 Una doctrina similar però en el marc d'una aproximació liberal-democràtica contemporània es pot trobar a ACKERMAN, B. *We the People*.

36 “A process of national assertion has gained ground in a way not seen in Europe for a long time; a form of national sovereignty that precludes power-sharing with higher or lower authorities has been sought or proclaimed, in particular in states born out of secession, and the growth of nation-states has been unprecedented for such a short period.” VENICE COMMISSION, *Self-Determination and Secession in Constitutional Law*, 1999. Vid. KRAUS, P.A. “Democratizing Sovereignty”.

37 En aquest sentit, ALBERTÍ, E. “Sobirania i autonomia en el sistema constitucional espanyol”, a FOSSAS, E. (dir.) *Les transformacions de la sobirania...*, p. 308-9.

Distingir la sobirania *formal* de la sobirania *material*

El concepte material de sobirania pretén identificar una llista de competències i poders bàsics relacionats amb (o derivats de) la sobirania com, per exemple, el poder d'escriure i re-escriure la constitució, la potestat de legislar, el poder de marcar la direcció política, la potestat de dirigir l'administració, la competència sobre relacions i tractats internacionals, la competència sobre la guerra i els estats excepcionals, el poder de judicar, etc. A diferència d'aquesta aproximació més funcional i pragmàtica, el concepte formal de sobirania pretén copsar la idea essencial rere aquest llistat, o sia, que la sobirania implica un ordenament jurídic i polític suprem, efectiu, consistent i complet. També és una font final de validesa interna de totes les competències i poders particulars.³⁸

Distingir el *subjecte* de l'*objecte* de la sobirania

Alguns historiadors i teòrics constitucionals creuen que fou i segueix essent d'especial importància distingir el titular de la sobirania (*subjecte*) de la naturalesa d'aquest poder (*objecte*). Quan el debat es focalitzà en la idea de sobirania (*i.e.* l'*objecte*), s'obrí la possibilitat de discutir qui hauria de ser el titular d'aquest poder (*i.e.* el *subjecte*).³⁹ Més enllà de la història, la distinció pot aportar claredat conceptual i deliberativa. Si el debat es focalitza en qui és el sobirà, la resposta sembla (més inclinada a) pressuposar l'existència d'un poder polític final, absolut, independent i indivisible. Per contra, si el debat es concentra en què és la sobirania, la resposta pot portar a qüestionar els esmentats atributs i a interrogar-se sobre l'existència i naturalesa d'aital poder i, fins i tot, a relativitzar-lo, condicionar-lo i distribuir-lo. Semblantment, focalitzar l'atenció en l'*objecte* en comptes del *subjecte* pot afavorir concepcions més jurídiques de la sobirania.⁴⁰

38 Vid. KELSEN, H. *Teoría General del Estado*, apartat 20.H.

39 ARBÓS, X. "Orígens i evolució del concepte de sobirania", a FOSSAS, E. (dir.) *Les transformacions de la sobirania...*, p. 33.

40 Dit això, hom pot arribar a conclusions similars des de l'estudi del *subjecte* i des de l'estudi de l'*objecte*.

4

Desapareix la idea de sobirania en el dret i la política internacionals?

Una definició de sobirania des del dret internacional

James Crawford entén la sobirania com “la plena competència jurídica que els Estats *prima facie* posseeixen” sota el dret internacional.⁴¹ La sobirania no és, doncs, l'origen de l'Estat sinó la conseqüència legal de l'estatalitat. Tal plenitud competencial ha de ser conforme al dret internacional, el qual té la funció específica d'establir les esferes de validesa (territorial, personal, material i temporal) dels diversos ordenaments dels Estats.⁴² D'aquesta manera es vol assegurar que la plenitud de competències és exercida dins de la respectiva jurisdicció i amb respecte als àmbits competencials de la resta d'Estats sobirans. D'una forma menys jurídica, hom pot dir que la sobirania és una qüestió d'estatus en el marc de la societat internacional.⁴³ És a dir, que els Estats sobirans són els subjectes principals i els legisladors per excel·lència de la societat internacional.

Una definició d'Estat des del dret internacional

Per Kelsen, un Estat és un grup de persones que viuen en un territori concret organitzat sota un govern efectiu i independent. Per consegüent, l'Estat es compon de tres elements essencials: població, territori i govern efectiu i independent. Un govern és independent quan no està sota el control del govern d'un altre Estat i és efectiu quan és capaç de garantir obediència a l'ordenament coercitiu que estableix.⁴⁴

La sobirania sota l'Organització de les Nacions Unides

L'article 2 de la Carta de les Nacions Unides disposa que l'Organització i els seus Membres han de procedir d'acord amb el “principi de la igualtat sobirana de tots els seus Membres”. Això no obstant, la Carta estableix altres principis, normes i regles que s'hauran de ponderar amb aquest principi. Més important

41 CRAWFORD, J. *The Creation of States in International Law*, p. 89.

42 Vid. KELSEN, H. *Principles of international law*, part III.

43 En un sentit similar, WTE/JHR “European Sovereignty”.

44 KELSEN, H. *Principles of international law*.

encara, convé destacar la matisació que fa l'article amb l'expressió *igualtat sobirana* de tots els Membres de l'ONU, a partir de la qual s'impedeix una interpretació de la sobirania estatal que se sobreposi a la sobirania d'altres Estats. Implícitament, això comporta que l'ordenament estatal ha de respectar el dret internacional, atès que el darrer regula l'àmbit de validesa de la

sobirania estatal. La Resolució de l'Assemblea General de l'ONU 2625 (XXV), que conté la Declaració sobre els principis del dret internacional referents a les relacions d'amistat i a la cooperació entre Estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides, reafirma la importància bàsica de la igualtat sobirana i subratlla que els propòsits de les Nacions Unides només es podran realitzar si els Estats gaudeixen d'igualtat sobirana i compleixen plenament les exigències d'aquest principi en llurs relacions internacionals. Per consegüent, l'ONU entén la sobirania en un sentit relatiu.

“L'article 2 de la Carta de les Nacions Unides disposa que l'Organització i els seus Membres han de procedir d'acord amb el 'principi de la igualtat sobirana de tots els seus Membres' ”

Principis del dret internacional

La sobirania és, segons Cassese, un dels principis fonamentals del dret internacional conjuntament amb els principis de no-intervenció, autodeterminació dels pobles, prohibició d'amenaça o ús de la força, solució pacífica de controvèrsies, cooperació, bona fe i respecte dels drets humans.⁴⁵ Així doncs, cal ponderar el principi de sobirania especialment amb aquests altres principis.⁴⁶ Si es troba un bon equilibri, el principi de sobirania es pot fer més viu i atractiu en el

45 CASSESE, A. *Self-Determination of Peoples*, p. 333-7. En aquest sentit, vegis els articles 1 i 2 de la Carta de Nacions Unides.

46 La sobirania westfaliana, per exemple, assumia dos comportaments que no haurien de ser compatibles amb una ponderació adequada d'aquests principis. En l'esfera interna, la sobirania estatal permetia tractar els ciutadans i les minories de qualsevol manera, fins i tot vulnerant els drets humans. En l'esfera externa, la sobirania estatal permetia guerrear per raons d'interès propi com ara l'expansió de poder o l'extensió territorial. A conseqüència dels tràgics esdeveniments interns

“És possible que en el dret internacional, europeu i constitucional caigui en desús i que, en canvi, en la teoria política i el discurs polític gaudeixi d'un interès renovat”

dret i la política contemporanis. La sobirania estatal pot esdevenir més captivadora si es concep de manera més temperada i gradual, per exemple, tot considerant que els Estats justos mereixen un major grau de sobirania que els Estats injustos.⁴⁷

Canviar no és desaparèixer

La sobirania és una idea mutable, vaga i ambigua però no sembla que s'estigui esvaint. Tal com mostra la història constitucional, les clàusules constitucionals flexibles, obertes i, fins i tot, ambigües generalment resisteixen millor el pas del temps. En aquest sentit, el terme romandrà mentre el concepte sigui capaç d'incloure noves concepcions i adaptar-se a nous fenòmens. Malgrat els canvis i les transformacions, la sobirania segueix essent una idea clau. En un clàssic però actualitzat manual de dret internacional es pot llegir el següent:

Tot i els repetits comentaris sobre la 'mort' de la sobirania –o la seva irrelevància– la seva base normativa en el dret internacional es manté. En efecte, *el sistema està ordenat de tal manera que resulta difícil que les idees fonamentals sucumbeixin, a diferència de la possible modificació per mitjà de la pràctica o per raó de la incorporació de noves idees i valors*. Tal modificació o incorporació depèn en l'actualitat de la voluntat dels Estats, i no és difícil pronosticar que la sobirania retindrà el seu domini en el pla internacional durant un futur previsible.⁴⁸

Possiblement alguns aspectes de la sobirania romandran i d'altres no.⁴⁹ Potser la idea persistirà en alguns camps més que en d'altres. És possible que en el dret internacional, europeu i constitucional caigui en desús i que, en canvi, en la teoria política i el discurs polític gaudeixi d'un interès renovat. Dit això, les cuspides del dret públic i de la política són tan properes que a la llarga tendeixen a convergir i mesclar-se.

---

i externs al voltant de les Guerres Mundials, la sobirania ha quedat matisada.

47 Vid. BEITZ, C.R. *Political Theory and International Relations*, part 2.

48 BROWNLIE, I.; CRAWFORD, J. *Brownlie's Principles of Public International Law*, p. 13. Cursiva afegida.

49 Vid. KRASNER, S.D. *Sovereignty*.

5 Desapareix la idea de sobirania en la Unió Europea?

Si en alguna esfera del dret i la política internacionals semblava que la sobirania s'esvaïa, aquest lloc era la Unió Europea. Darrerament, tanmateix, diverses unitats territorials reclamen la seva sobirania. A continuació, després d'analitzar com el dret i la política de la Unió són generalment elusives pel que fa a la sobirania, s'observarà que la sobirania juga un paper en importants textos legals i polítics a nivell estatal.

Dret originari de la Unió

Els tractats constitutius, concretament el Tractat de la Unió Europea (TUE) i el Tractat de Funcionament de la Unió Europea (TFUE), són la primera i principal font del dret de la Unió. En aquests textos, les paraules *sobirania* o *sobirà/na* no hi surten.⁵⁰ L'article 1 del TUE disposa que les Altes Parts Contractants constitueixen entre si una Unió "a la qual els Estats membres atribueixen competències per a assolir objectius comuns". Tres idees es poden inferir del precepte: (1) que els Estats membres, autoproclamats *altes parts contractants* en majúscules, estableixen unànimement una Unió –la Unió no es constitueix a si mateixa, doncs, a partir d'un acte d'autodeterminació; (2) que certes competències són atribuïdes a la Unió per a perseguir els seus objectius –els quals semblen ser fins comuns de les altes parts contractants més que no pas interessos generals de la Unió i els seus ciutadans; (3) que aquestes competències atribuïdes unànimement a la Unió pels seus Estats membres semblen distar força de l'esmentada plenitud competencial que el dret internacional presumeix en mans dels Estats. La Unió encara seria, d'acord amb aquest article, una organització internacional basada en la norma internacional *pacta sunt servanda*. Els Estats membres retenen bona part de la seva sobirania en virtut de l'estatus primordial que ocupen dins la Unió, mantenint la posició de *senyors dels Tractats* (en paraules del Tribunal Constitucional alemany) i disposant d'una cadira decisiva en els Consells. Des

⁵⁰ Se segueix la tendència dels anteriors tractats constitutius, llevat d'algunes mencions irrelevants.

d'una aproximació menys jurídica, la sobirania exercida a nivell de la Unió podria enfortir l'autoritat i alguns poders dels Estats membres.⁵¹

Dret derivat de la Unió i resolucions polítiques

Les paraules *sobirania* i *sobirà/na* localitzades sovint fan referència a tercers Estats, com ara resolucions, decisions o regulacions sobre la necessitat de respectar la sobirania d'Ucraïna. Concretament, el gener de 2015, el Parlament Europeu expressà la seva plena solidaritat amb Ucraïna i la seva gent, tot reiterant el seu compromís amb la independència, sobirania, integritat territorial i inviolabilitat de les fronteres d'Ucraïna.⁵² En altres ocasions, la Unió insta tercers Estats a respectar els drets sobirans d'un dels seus Estats membres, com feu el Parlament, el novembre de 2014, quan urgí Turquia a "abstenir-se de violar els drets sobirans de la República de Xipre".⁵³ En altres circumstàncies, les directives i els reglaments de la UE especifiquen que les seves disposicions respecten els drets sobirans dels Estats membres en un sector en particular.⁵⁴ En aquests casos, la sobirania pot funcionar com a límit a una eventual expansió interpretativa de l'àmbit del dret de la Unió. En algunes propostes per a avançar en la integració europea, la idea de sobirania apareix amb el propòsit de defensar la compatibilitat entre una major integració i la sobirania estatal.⁵⁵ Aquests són alguns dels usos destacables dels termes sobirania i sobirà/na detectats en les normes legals i les resolucions polítiques de la Unió.

Jurisprudència comunitària

En el cas *Costa c. ENEL* de 1964, el Tribunal de Justícia es pronuncià així:

51 En un sentit similar, GRASA, R. "Globalització, sobirania i interdependència", a FOSSAS, E. (dir.) *Les transformacions de la sobirania...*, p. 246-7.

52 Resolució del Parlament europeu, de 15 de gener de 2015, sobre la situació a Ucraïna. En un sentit similar, Decisió 2014/145/PESC del Consell i Reglament (UE) 269/2014 del Consell, ambdós de 17 de març de 2014, en relació amb l'adopció de mesures restrictives respecte a les accions que perjudiquin o amenacin la integritat territorial, la sobirania i la independència d'Ucraïna.

53 Resolució del Parlament Europeu, de 13 novembre de 2014, sobre les accions turques que generen tensions a la zona econòmica exclusiva de Xipre.

54 La Directiva 2004/67/CE del Consell, de 26 d'abril de 2004, relativa a unes mesures per a garantir la seguretat del subministrament de gas natural, específica en el preàmbul que "els drets sobirans dels Estats membres relatius als seus propis recursos naturals no es veuran afectats per la present Directiva".

55 Resolució del Parlament Europeu, de 15 de desembre de 2015, cap a una Unió Europea de l'Energia.

En instituir una Comunitat de durada indefinida, dotada d'institucions pròpies, de personalitat, de capacitat jurídica, de capacitat de representació internacional i, més concretament, de poders reals derivats d'una limitació de competència o d'una transferència d'atribucions dels Estats a la Comunitat, *aquests han limitat llur sobirania*, per bé que en matèries específiques, i han creat així un cos normatiu aplicable a llurs nacionals i a si mateixos. (...) La transferència realitzada pels Estats, dels drets i obligacions corresponents a les disposicions del Tractat, *comporta per tant una limitació definitiva de llur sobirania*, contra la qual no pot prevaldre un acte unilateral ulterior incompatible amb el concepte de Comunitat.⁵⁶

En aquest cas, el Tribunal de Justícia afirmà la *limitació definitiva* (en les versions francesa, italiana i espanyola) o *permanent* (en l'anglesa) de la sobirania dels Estats membres com a resultat de la creació de la Comunitat Europea o de la incorporació a aquesta. Que la limitació fos considerada definitiva o permanent no significa necessàriament que fos perpètua o eterna.⁵⁷ Definitiva com a permanent sembla referir-se més a l'absència de límits temporals predeterminats que no pas a la impossibilitat de finalitzar o retirar-se de la Unió. En aquest sentit, no es produeix una transferència perpètua de sobirania com l'expressada pel Tribunal Suprem dels EUA en el cas *Texas v. White*:

Però la perpetuïtat i indissolubilitat de la Unió no significa en cap cas la pèrdua de l'existència individual i distinta, o el dret d'autogovern, dels Estats. (...). La Constitució, en tots els seus preceptes, mostra una Unió indestructible composta d'Estats indestructibles. Per consegüent, quan Texas esdevingué un dels Estats Units, entrà en una relació indissoluble. Totes les obligacions de la unió perpètua, i totes les garanties d'un govern republicà a la Unió, s'afegiren de cop a l'Estat. *L'acte que consumà*

“El Tribunal de Justícia afirmà la ‘limitació definitiva’ (en les versions francesa, italiana i espanyola) o ‘permanent’ (en l'anglesa) de la sobirania dels Estats membres com a resultat de la creació de la Comunitat Europea”

⁵⁶ Cursiva afegida.

⁵⁷ BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*.

*la seva admissió a la Unió fou quelcom més que un acord; fou la incorporació d'un nou membre a un cos polític. I fou final. La Unió entre Texas i els altres Estats fou tan completa, tan perpètua i tan indissoluble com la Unió entre els Estats originaris. No s'admeté espai per a la reconsideració o revocació, excepte per via de revolució o de consentiment dels Estats.*⁵⁸

En qualsevol cas, el Tractat de Lisboa, signat el 2007, establí per primera vegada que els Estats membres són titulars d'un dret de retirada de la Unió (article 50 TUE).⁵⁹ El Tractat no només reconegué el dret, sinó que també regulà el procediment de sortida, sotmetent la separació a un procediment consensual durant un cert temps després del qual l'Estat membre pot anar-se'n sense haver arribat a un acord amb la Unió.⁶⁰ Si existeix l'opció de retirada, amb o sense consentiment de la Unió i dels seus Estats membres, això implica que hi ha l'opció d'acabar amb la Unió. Si la Unió no és perpètua pel que fa a la retirada d'un Estat membre, tampoc no sembla perpètua amb relació a una decisió col·lectiva de resoldre la Unió. Mentre que la Unió no pot destruir els seus Estats membres, aquests poden sortir-ne i finir-la.

Normes, doctrines i pronunciaments fonamentals dels Estats membres

El primer article de la Constitució italiana disposa que “la sobirania pertany al poble, el qual l'exercita de les formes i dins els límits de la Constitució”. L'article 11 permet, “en condicions de paritat amb altres Estats, les limitacions de sobirania

necessàries per a un ordenament que assegurí la pau i la justícia entre les Nacions”. El Tribunal Constitucional italià (Sentència 183 de 1973) considerà que Itàlia i la resta d'Estats membres fundadors conferiren i reconegueren certs poders sobirans a la Comunitat Econòmica Europea, la qual fou constituïda com una institució caracteritzada per un ordenament

“El Tractat de Lisboa, signat el 2007, establí per primera vegada que els Estats membres són titulars d'un dret de retirada de la Unió (article 50 TUE)”

58 Cursiva afegida.

59 L'article 50 TUE està clarament inspirat en l'article I-60 TCE del fallit Tractat pel qual s'establia una Constitució per a Europa.

60 See HILLION, C. “Leaving the European Union, the Union way”. BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*, apartat 3.

jurídic autònom i independent. Amb aquest pronunciament, el Tribunal italià acollí la decisió del Tribunal de Justícia expressada prèviament en el cas *Costa c. ENEL*. Aquestes limitacions de la sobirania, segons el Tribunal italià, troben les seves

corresponents competències adquirides dins una Comunitat major de la qual Itàlia n'és part. Aquest passatge il·lustra la preservació, no obstant el canvi, de la sobirania italiana per mitjà d'un estatus primordial en el si de la Unió. El pas des d'un exercici individual cap a un exercici col·lectiu de la sobirania.

“L'article 79.3 de la Llei Fonamental de Bonn (Constitució alemanya) estableix una sèrie de límits a la reforma constitucional, com ara el federalisme, la dignitat humana, la democràcia i la sobirania popular”

L'article 79.3 de la Llei Fonamental de Bonn (Constitució alemanya) estableix una sèrie de límits a la reforma constitucional, com ara el federalisme, la dignitat humana, la democràcia i la sobirania popular. Aquesta clàusula d'intangibilitat és crucial per a comprendre la decisió del Tribunal Constitucional Federal sobre el Tractat de Lisboa (2 BvE 2/08). Pel Tribunal alemany, la integració a un Estat federal europeu requeriria una nova constitució alemanya, la qual permetés desprendre's de l'estatalitat sobirana assegurada per la Llei Fonamental. Això no obstant, el Tribunal considerà que la UE continua essent una unió sota el dret internacional, construïda des del consentiment permanent dels sobirans Estats membres. Segons el Tribunal, la Constitució alemanya només admet l'atribució de competències sobiranes a la Unió si la competència per a decidir sobre les competències no li és transferida. Altrament dit, la sobirania compartida és acceptable en la mesura que l'atribució és controlada, en darrera instància, pels sobirans Estats membres.

L'article 3 de la Constitució francesa disposa que “la sobirania nacional pertany al poble, que l'exerceix a través dels seus representants i per via de referèndum.” “Cap secció del poble ni cap individu se'n pot atribuir l'exercici”, continua l'article. Així doncs, la sobirania rau en la ciutadania francesa en el seu conjunt. Similarment, l'article 1.2 de la Constitució espanyola expressa que “la sobirania nacional resideix en el poble espanyol, del qual emanen els poders de l'Estat.” Tot i que aquestes formulacions vinculen la sobirania nacional i popular, ja

“Segons el Tribunal, la Constitució alemanya només admet l'atribució de competències sobiranes a la Unió si la competència per a decidir sobre les competències no li és transferida”

“El principi de sobirania nacional no ha estat generalment usat amb la mateixa intensitat cap amunt (vers la UE) que cap avall (vers els pobles subestats)”

s’ha observat que la sobirania nacional serveix més aviat per a identificar quin poble o pobles són sobirans. El principi de sobirania nacional no ha estat generalment usat amb la mateixa intensitat cap amunt (vers la UE) que cap avall (vers els pobles

subestats). A tall d'exemple, el Tribunal Constitucional espanyol ha insistit durant dècades que com que la sobirania resideix en la nació espanyola en el seu conjunt, les unitats territorials en el seu interior només són titulars d'un limitat dret a l'autonomia.⁶¹ O sia, mentre que la sobirania nacional ha servit per prevenir concepcions (con)federals i multinacionals de sobirania compartida a nivell infraestatal, no ha estat usada, com a mínim amb la mateixa intensitat, per a prevenir doctrines supraestats de transferència de sobirania com ara la continguda en el cas *Costa c. ENEL*.

Convé posar de manifest, no obstant això, que el Consell Constitucional francès (Decisió de 19 de novembre de 2004) sostingué que certes disposicions del Tractat pel qual s'establí una Constitució per a Europa que afectaven condicions essencials en l'exercici de la sobirania nacional requerien reforma prèvia de la Constitució francesa. Dit això, el Consell considerà que la previsió expressa d'un dret de retirada, juntament amb altres disposicions com ara les relatives a l'entrada en vigor i la revisió del Tractat, significava que el Tractat pel qual s'establí una Constitució per a Europa mantenia la seva naturalesa de tractat internacional. El Tribunal Constitucional espanyol (Declaració 1/2004) al·ludí al dret de retirada per a admetre la primàcia del dret de la Unió enfront el dret estatal. La *primàcia* fou acceptada sempre que la *sobirania* de l'Estat i la *supremàcia* dels principis fonamentals de la Constitució fossin respectats pel dret de la Unió. Tot i que aquests tribunals constitucionals cregueren que el dret de retirada unilateral diu molt sobre la naturalesa de la Unió i el seu acord constitutiu, hi ha bones raons per a qüestionar-ho. D'una banda, tant els Estats confederals com els federals poden reconèixer un dret de secessió dels seus membres.⁶² De l'altra, el dret internacional no preveu un dret general

61 *Vid.* TOMÁS Y VALIENTE, F. "Soberanía y autonomía en las Constituciones de 1931 y 1978" o "Sobirania i autonomia en la Segona República i en la Constitució del 1978", a FOSSAS, E. (dir.) *Les transformacions de la sobirania...*, cap. 2. SOLÉ TURA, J. *Autonomies, Federalisme i Autodeterminació*.

62 Sobre la compatibilitat del reconeixement d'un dret constitucional de secessió amb el federalisme, *vid.* NORMAN, W. "Teoria federalista de la secessió". NORMAN, W. *Negotiating Nationalism*, p. 175-211. KELSEN, H. *Teoría General del Estado*, apartat 328. BOSSACOMA, P. *Justícia i legalitat de la secessió*, apartat 3.1.

de retirada de les organitzacions internacionals, sinó que deixa la qüestió en mans dels tractats constitutius i de la voluntat de les parts contractants.⁶³

Una doctrina fonamental del constitucionalisme britànic estableix que la sobirania resideix en el Parlament de Westminster (o, més concretament, en la Corona en el Parlament).⁶⁴ Aquest principi bàsic de la constitució anglesa i després de la britànica fou cèlebrenment resumit per Dicey d'aquesta manera: el monarca en el Parlament té "el dret de fer i desfer qualsevol tipus de norma, i, endemés, cap persona o òrgan no té capacitat reconeguda pel dret per a abrogar o inaplicar la legislació del Parlament".⁶⁵ Aquesta doctrina, encara vigent, ha aconseguit evitar durant molts anys la idea de sobirania popular i el problema d'identificar el poble o pobles que en serien titulars.⁶⁶ Tanmateix, el declivi de l'Imperi britànic, la devolució de poders i el procés d'autodeterminació escocès, la integració i desintegració europea,

"Una doctrina fonamental del constitucionalisme britànic estableix que la sobirania resideix en el Parlament de Westminster"

63 Vid. articles 54 i 56 del Conveni de Viena de 1969 sobre el dret dels tractats. Dit això, el Praesidium de la Convenció Europea comentà el següent amb relació al dret de retirada de la Unió: "while it is desirable that an agreement should be concluded between the Union and the withdrawing State on the arrangements for withdrawal and on their future relationship, it was felt that such an agreement should not constitute a condition for withdrawal so as not to void the concept of voluntary withdrawal of its substance." (CONV. 648/03). Posteriorment el Praesidium insistí: "since many hold that the right of withdrawal exists even in the absence of an explicit provision to that effect, withdrawal of a Member State from the Union cannot be made conditional upon the conclusion of a withdrawal agreement. Hence the provision that withdrawal will take effect in any event two years after notification. However, in order to encourage a withdrawal agreement between the Union and the State which is withdrawing, Article I-57 provides for the possibility of extending this period by common accord between the European Council and the Member State concerned." (CONV. 724/1/03).

64 Vid. LEYLAND, P. *The Constitution of the United Kingdom*, p. 45-65.

65 Vid. DICEY, A.V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, p. 1-137.

66 KEATING, M. *The Independence of Scotland*, p. 26, 38. A Escòcia, en canvi, existeix un vell principi de moralitat política que estableix una mena de sobirania (última) en mans del poble. Aquest principi ja es pot traçar en els escrits del s. XVI de George Buchanan i re-emergí amb vigor renovat en els processos de devolució de finals del s.XX i el procés d'independència de principis del s.XXI. Vid. BUCHANAN, G. *De Jure Regni Apud Scotos*. 1988 Claim of Right for Scotland. 2014 Scottish Independence Bill: A consultation on an Interim Constitution for Scotland. L'article 2 d'aquest projecte de constitució proclamava la sobirania del poble. L'article disposava que "a Escòcia, el poble té el dret de sobirar a l'autodeterminació i a decidir lliurement la forma en la qual el seu Estat es constitueixi i la manera com han de ser governats. Tot poder i autoritat així doncs deriva, i queda vinculat, a la voluntat sobirania del poble". MacCORMICK, N. *Questioning Sovereignty*, chs. 4, 8. TIERNEY, S. *Constitutional Law and National Pluralism*, p. 109-17.

i l'ús creixent del referèndum han promogut un debat sobre el rol de la sobirania popular i sobre quins pobles haurien de tenir veu sobirana.⁶⁷

Vegem alguns passatges de l'opinió majoritària del Tribunal Suprem britànic en el cas *R v Secretary of State for Exiting the European Union* (Sentència de 24 de gener de 2017). Atès que fou el propi Parlament britànic qui consentí la primacia i efecte directe del dret de la Unió, el qual "només duraria el temps que el Parlament desitgés", els magistrats no acceptaren que la regla de reconeixement subjacent en el dret britànic hagués quedat modificada per la Llei britànica de les Comunitats Europees de 1972, com tampoc no seria alterat el primer per l'abrogació de la segona. La idea de sobirania i, en el cas britànic, la doctrina de la sobirania parlamentària tenen, en efecte, una relació estreta amb la regla de reconeixement teoritzada per Herbert Hart, en referència a la qual totes les normes legals són validades en un ordenament jurídic específic. La regla de reconeixement, segons Hart, identifica les fonts del dret d'un sistema jurídic concret i, alhora, serveix com a criteri de validesa de les normes legals dins d'aquest sistema.⁶⁸ Segons el Tribunal Suprem, atès que el Parlament britànic és sobirà, pot decidir que el dret de la Unió tingui o deixi de tenir validesa en el dret intern britànic. És a dir, la determinació de si el dret de la Unió manté o no els seus efectes directes i primacia rau en mans del Parlament britànic. En definitiva, el Tribunal no sembla condicionar aquest poder de finalització dels efectes domèstics del dret de la Unió al dret de retirada de l'article 50 del TUE, ans a l'essencial doctrina de la sobirania del Parlament britànic.

En suma, fa tot l'efecte que una part substancial de la sobirania o dels poders sobirans resideix encara en els Estats membres en comptes de fer-ho en la Unió.

---

67 Vid. TIERNEY, S. *Constitutional Referendums*. TIERNEY, S. *Constitutional Law and National Pluralism*.

68 Vid. HART, H.L.A. *The Concept of Law*, cap. 6.

6 Visions de la sobirania en el context de la Unió Europea

En funció de la concepció de sobirania que un tingui, tendirà a subscriure una visió de la Unió o una altra. Per mostrar aquesta connexió, a continuació suggerirem una tipologia de visions possibles sobre la UE. Val a dir que són tipus ideals que, en el món real, rarament es troben en una forma pura sinó més aviat en combinacions diferents.⁶⁹

“En funció de la concepció de sobirania que un tingui, tendirà a subscriure una visió de la Unió o una altra”

1. *Estatat*

Europa com a espai geogràfic en el qual els Estats interactuen i cooperen entre ells. És una Europa d'Estats sense unió política, social i cultural. Per consegüent, no s'albira ni s'anhela una *nació de nacions*. En canvi, pot ser compatible amb una organització jurídica per a propòsits de comerç i mercat,⁷⁰ com també amb una organització per a la promoció de la pau a Europa. Bàsicament, aquests foren els principals àmbits i objectius de les Comunitats europees, tot i que el terme *comunitat* podia denotar fins més ambiciosos.⁷¹ Tal visió estatal ha estat vinculada al conservadorisme britànic, però també és perceptible en altres Estats, com Noruega o Suïssa, on la integració europea ha estat rebutjada. Darrerament, s'ha expandit dins d'una sèrie d'Estats membres de la UE, per les (sovint extremes) dretes i esquerres.⁷²

69 Inspirat en Middelaar però amb visions noves i renovades. Vid. VAN MIDDELAAR, L. *The Passage to Europe*. p. 2-9.

70 De manera similar a l'Associació Europea de Lliure Comerç (l'EFTA, en les sigles en anglès).

71 Les nocions de societat, associació i organització semblen més relacionades amb la voluntat racional, l'interès, l'acord i la cooperació, mentre que la idea de comunitat sembla implicar o incloure llaços afectius, simpaties mútues, memòries compartides i la voluntat de viure plegats més enllà de l'interès racional.

72 De manera relativament sorprenent, l'euro-escepticisme pot créixer a partir de dues crítiques aparentment oposades: d'una banda, que la Unió ha adquirit massa poders i alguns haurien de ser retornats; de l'altra, que la Unió està sotmesa a la voluntat dels Estats quan hauria de tenir la seva pròpia voluntat.

2. *Confederal*

Una Europa unida al voltant d'una taula rodona permanent. És una taula entorn de la qual els Estats membres estan contínuament disposats a acordar com cal actuar de manera conjunta.⁷³ Aquests pactes convé que siguin fets per consens quan toquen temes delicats. Tal Unió serveix a les Altes Parts Contractants per a perseguir els seus objectius comuns però no pas els interessos generals de la Unió com a entitat separada i diferent de la voluntat estatal agregada.⁷⁴ Aquesta visió de la Unió pot protegir i realçar la sobirania externa dels Estats membres petits i mitjans. En el si d'aquesta Unió, els Estats poden mantenir la seva mida o fins i tot reduir-la. Si la sobirania externa no s'entén només com a independència sinó també com a poder d'influència, els grans Estats membres també en poden guanyar (o recuperar la que tenien quan eren imperi). Això no obstant, aquesta visió confederal de la Unió ha estat criticada des de regions subestatsals per ser massa esbiaixada i deferent cap a postures estatals particulars. La qüestió actual dels refugiats i els immigrants ha despertat objeccions similars. Aquestes crítiques questionen que hi hagi una genuïna voluntat de la Unió més enllà de la voluntat dels Estats Membres.

3. *Multinacional*

Una mena d'Unió (con)federal basada no només en els Estats sinó en diversos nivells de govern.⁷⁵ D'acord amb aquesta visió, la sobirania seria compartida entre nacions, amb independència de si són majoritàries o minoritàries en el si d'un Estat membre. És una Europa de pobles –més precisament, de pobles sobirans, parcialment sobirans o, fins i tot, no sobirans. L'article 3 del TUE disposa que “la Unió té com a finalitat la promoció de la pau, els seus valors i el benestar dels seus pobles”. El

73 Vid. VAN MIDDELAAR, L. *The Passage to Europe*.

74 Vid. MORAVCSIK, A. *The Choice for Europe*.

75 Per MacCormick, el dret a l'autodeterminació de les comunitats politico-culturals que han evolucionat com a nacions pot i hauria de ser reconegut entre els principis de justícia que vertebren els termes de la democràcia compartida en confederacions a gran escala com la Comunitat Europea. Dins Europe, “més nivells de diferenciació en el sistema i d'independència mútua parcial” poden ser reconeguts en virtut del principi de subsidiarietat. “El defalliment de la sobirania entesa en el seu sentit clàssic” genera oportunitats per a la subsidiarietat i la democràcia com a complements mutus essencials i també per a repensar els problemes sobre la identitat nacional. MACCORMICK, N. *Questioning Sovereignty*, p. 188, 135.

preàmbul del Tractat insta “a continuar el procés de creació d’una unió cada vegada més estreta entre els pobles d’Europa, en la qual les decisions es prenguin de la manera més propera possible als ciutadans, d’acord amb el principi de subsidiarietat”. Tanmateix, els pobles que no es corresponen als dels Estats membres tenen poca rellevància i poders en l’actual Unió.⁷⁶ Si la UE no els pot oferir formes de reconeixement i d’acomodació significatives, hauria de ser comprensiva amb les demandes d’*independència dins Europa*.⁷⁷

4. Federal

Una Europa de ciutadans que s’emmiralla en federacions com la dels EUA o la d’Alemanya.⁷⁸ Atès que els ciutadans d’aquestes federacions tenen forts sentiments d’identificació nacional amb el nivell federal de govern, els federalistes europeus anhelan i malden per a construir un *demos* europeu.⁷⁹ L’elecció directa del Parlament Europeu i l’expansió

76 El Comitè de les Regions, el qual també inclou municipis i ens locals, està lluny de satisfer la visió multinacional.

77 O sia, entendre la secessió respecte d’un Estat membre i la integració a la Unió de manera compatible. En aquest sentit, *vid.* BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*.

78 El primer article del fallit Tractat pel qual s’establí una Constitució per a Europa començava amb les paraules següents: “La present Constitució, *que neix de la voluntat dels ciutadans i dels Estats d’Europa de construir un futur comú, crea la Unió Europea*” (cursiva afegida). En un discurs sobre “Per què necessitem ara uns Estats Units d’Europa” (8 de novembre de 2012), Viviane Reding, llavors Vice-Presidenta de la Comissió Europea, lamentà que l’abans celebrada visió d’uns *Estats Units d’Europa* caigué en desús després del moment de Maastricht 1993. El desembre de 2017, Martin Schulz, antic President del Parlament Europeu i en aquells moments líder del Partit Socialdemòcrata d’Alemanya instà Angela Merkel a treballar junts cap a uns “Estats Units d’Europa”. Segons Schulz, aquesta federació europea seria creada per tractat constitucional, elaborat per una convenció que inclouria la societat civil i el poble. Els Estats membres que no l’acceptessin automàticament deixarien de ser part de la UE. L’abril de 2018, en un discurs sobre el Futur d’Europa davant de l’Eurocambra, el President francès Emmanuel Macron defensà la necessitat d’una “sobirania europea” més forta que la dels Estats membres, la qual no substituiria ans complementaria la darrera. *Vid.* la iniciativa per Europa del President Macron *Une Europe souveraine, unie, démocratique* <http://www.elysee.fr/assets/Initiative-pour-l-Europe-une-Europe-souveraine-unie-et-democratique-Emmanuel-Macron.pdf>

79 Tal com la identificació nacional dels ciutadans històricament s’ha anat concentrant al nivell federal als EUA, una evolució similar es podria esperar també a la UE amb el pas del temps. Més enllà de la identitat nacional, Jürgen Habermas concep una futura “República Federal d’Estats d’Europa” basada en un *patriotisme constitucional* (*Verfassungspatriotismus*). La seva tesi sosté que una ciutadania democràtica no ha de fonamentar-se en la identitat nacional d’un poble, sinó que requereix una socialització en una cultura política comuna. HABERMAS, J. *Ciutadania política i identitat nacional*. Tanmateix, els valors polítics compartits no solen ser suficients perquè diferents grups nacionals visquin plegats. Viure junts en una nació de nacions europea sembla menys artificial que el patriotisme constitucional però la construcció nacional

gradual de les seves facultats foren importants evolucions institucionals en aquesta direcció.⁸⁰ Donar veu directa als ciutadans podia ajudar a crear un poble, una ciutadania.⁸¹ Amb fort valor simbòlic, la ciutadania de la Unió fou després establerta.⁸² “Tota persona que tingui la nacionalitat d’un Estat membre és ciutadana de la Unió”, disposa l’article 9 del TUE.⁸³ Tanmateix, mentre que en els Estats federals la ciutadania federal tendeix a ser primària i la ciutadania regional secundària, a la Unió Europea la ciutadania de l’Estat membre és primària i la de la Unió, secundària.⁸⁴ En aquest sentit, l’article 9 explicita que “la ciutadania de la Unió s’afegeix a la ciutadania nacional sense substituir-la”.

5. Pluralista

Una Europa amb una pluralitat de sobirans. Aquesta multiplicitat d’unitats constituents pot abastar ciutadans, grups culturals, associacions privades, entitats locals, regions, nacionalitats, Estats, Euroregions, entre d’altres. Aquestes nombroses fonts de sobirania s’organitzarien en formes predominantment no jeràrquiques amb un èmfasi renovat en

---

requereix temps, especialment en contextos pacífics i democràtics. Crítiques al patriotisme constitucional es poden trobar a VERGÉS, J. *La nació necessària*, p. 48-57. BOSSACOMA, P. *Justícia i legalitat de la secessió*, apartat 1.4.2.

- 80 La participació en les eleccions al Parlament Europeu, tanmateix, ha anat baixant gradualment del 62% el 1979 al 43% el 2014. *Vid.* <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html> Abans d’extreure conclusions caldria estudiar si el fenomen presenta paral·lelismes a l’interior dels Estats membres o si té connexió amb l’ampliació externa de la Unió.
- 81 En la Declaració sobre la identitat Europea de 1973, els líders dels llavors nou Estats membres van proclamar que la unió servia per a assegurar la supervivència de la civilització comuna i el respecte dels valors jurídics, polítics i morals als quals es troben vinculats. Declaren voler salvaguardar, en particular, els principis de la democràcia representativa, de l’Estat de dret, de la justícia social y de respecte dels drets humans, els quals constitueixen elements fonamentals de la identitat europea. Aquesta Declaració fou un important intent d’autodefinició des de la cúspide política.
- 82 *Vid.* Tractat de Maastricht de 1992.
- 83 L’article 3 TUE disposa que la Unió oferirà als seus ciutadans un espai de llibertat, seguretat i justícia sense fronteres interiors, en el qual es garanteixi la lliure circulació de persones conjuntament amb les mesures adequades en matèria de control de les fronteres exteriors, asil, immigració y de prevenció i lluita contra la delinqüència. Segons el mateix precepte, pel que fa a les relacions amb la resta del món, la Unió ha de contribuir a la protecció dels seus ciutadans.
- 84 Aquesta ciutadania és, en paraules de MacCormick, una “ciutadania flaca” (*thin citizenship*) i el poble un “poble flac” (*thin demos*), atès que ambdós depenen d’estatalitats preexistents i de la condició de membre de la Unió només possible via Estats membres. MACCORMICK, N. *Questioning Sovereignty*, p. 145. Tot i que el Tribunal de Justícia ha establert alguns límits basats en principis en la competència exclusiva dels Estats membres sobre nacionalitat, això no ha canviat la caracterització de la ciutadania de la Unió com a secundària o flaca. *Inter alia*, Sentències *Janko Rottmann c. Freistaat Bayern* i *Gerardo Ruiz Zambrano c. Office national de l’emploi (ONEm)*.

el principi de subsidiarietat. Això comporta concebre la Unió com un mosaic sense un ordre preestablert, una organització bàsicament no coercitiva. Un calidoscopi sempre canviant, sempre reconstituïnt-se a si mateix. Malauradament, sembla tractar-se d'una unió anàrquica i potencialment caòtica. El dret públic requereix dosis de jerarquia i coordinació de poders i fonts, certa centralització i institucionalització, i equilibri entre persuasió i coerció. A més, els sentiments de fraternitat i solidaritat, que nodreixen les polítiques redistributives, tendeixen a ser més dèbils en contextos de pluralisme radical. Molts podrien titllar aquesta visió d'utopia no realista.

6. *Cosmopolita*

Europa com un pas cap a l'ideal del Govern Mundial. Aquesta és una visió d'integració supranacional amb la finalitat d'afeblir les sobirànies estatals actuals, partint de la convicció que aquestes han estat massa sovint font de conflictes internacionals, amb tràgic recurs a la força. Des de bon començament, les Comunitats europees foren un projecte de pau —a partir de la gestió compartida de les indústries bèl·liques de l'acer, el carbó i l'energia atòmica.⁸⁵ En aquells temps fins i tot hi hagué un projecte fallit d'Exèrcit europeu, el qual hauria pogut acabar amb els exèrcits dels Estats membres.⁸⁶ Des de 2015, s'estan discutint noves propostes per a la creació d'una Unió Europea de Defensa i, concretament, el Parlament Europeu reivindica que aquesta Unió hauria de "garantir el manteniment de la pau, la prevenció dels conflictes i el reforçament de la seguretat internacional, de conformitat amb els principis de la Carta de les Nacions Unides".⁸⁷ La visió cosmopolita segueix la premissa

85 El maig de 1950, Robert Schuman, en la seva declaració proposant la creació d'una Comunitat Europea del Carbó i l'Acer, exclamà: "La paix mondiale ne saurait être sauvegardée sans des efforts créateurs à la mesure des dangers qui la menacent. La contribution qu'une Europe organisée et vivante peut apporter à la civilisation est indispensable au maintien des relations pacifiques". En paraules molt similars, vegis el Preàmbul del Tractat constituït de la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer.

86 A París, el 1952, els sis ministres d'afers exteriors signaren el Tractat pel qual s'establí una Comunitat Europea de Defensa. Aquest Tractat no fou ratificat parlamentàriament, començant pel francès. El Tractat era de "caràcter supranacional". Així, la majoria de tropes en territori europeu havien de ser transferides a la Comunitat de Defensa. El fracàs en l'establiment d'un Exèrcit europeu es pot explicar per raons internes (vgr. un comandament estranger i multilateral i la dita amenaça a la sobirania nacional) i raons externes (vgr. l'OTAN com a alternativa i la percepció de debilitament de l'amenaça comunista). Vid. VAN MIDDELAAR, L. *The Passage to Europe*, p. 143-51, 228-30.

87 Resolució del Parlament Europeu, de 22 de novembre de 2016, sobre la Unió Europea de Defensa. Tot i que la sobirania nacional és considerada un obstacle per a l'assoliment d'una Unió de seguretat

que és positiu ampliar les fronteres polítiques, legals, econòmiques i socials en direcció a la governança global.⁸⁸ Tanmateix, els seguidors d'aquesta visió no haurien d'oblidar que l'ideal de l'Estat mundial seria (necessàriament), segons eminents cosmopolites com Kant o Kelsen, una mena de federació.⁸⁹ És més, hom ha sostingut que un sistema de nombrosos Estats petits podria ser més beneficiós per a la pau universal i el progrés de la humanitat.⁹⁰

7. Funcional

Una Europa de despatxos i oficines. Una Unió coordinadora basada en opinions d'experts, economies d'escala i sense entrebancs democràtics –amb un govern independent i efectiu a l'ombra de l'opinió pública i dels mitjans de comunicació de masses. Tal Unió seria previsiblement elusiva i escèptica pel que fa a la sobirania.⁹¹ Reguladors independents, agències especialitzades, intervencions a fi d'estandaritzar, expertesa en comptes de política, etc. Legitimitat pels resultats i no pas per l'origen.⁹² Aquesta visió promou una Unió invisible, silent però activa. Aquesta visió promouria *molta acció sense soroll*. Una Unió que diria desenvolupar polítiques racionals, eficients i justes sense necessitat de política. Eslògans

---

i defensa, en una resolució posterior el Parlament subratlla que una política comuna de seguretat i defensa en línia amb els Tractats no atemptaria contra la sobirania nacional, puix que aquesta política seria dirigida pels Estats membres. L'Eurocambra també argumenta que no hi ha respecte més gran a la sobirania que defensar la integritat territorial de la UE a través d'una política de defensa comuna. Resolució del Parlament Europeu, de 16 de març de 2017, sobre les conseqüències constitucionals, legals i institucionals d'una política comuna de seguretat i defensa. En un sentit similar, la Comissió argüeix que tenir uns Estats membres més forts i sobirans requereix més cooperació i integració europea també en matèria de defensa. COMISSIÓ EUROPEA. *Reflection Paper on the Future of the European Defence*, juny 2017, p. 11.

- 88 L'article 3 TUE estableix que la Unió, en les seves relacions amb la resta del món, ha de contribuir a la pau, la seguretat, el desenvolupament sostenible del planeta, la solidaritat i el respecte mutu entre els pobles, el comerç lliure i just, l'eradicació de la pobresa i la protecció dels drets humans, especialment dels drets dels infants, així com el respecte estricte i el desenvolupament del dret internacional, en particular el respecte dels principis de la Carta de Nacions Unides.
- 89 Vid. "Perpetual Peace", p. 102-5 i "The Metaphysics of Morals", p. 165, 171. Ambdós a KANT *Political Writings*. KELSEN, H. *Peace through law*, p. 5, 9-10. Similarment, POGGE, T.W. "Cosmopolitanism and Sovereignty", p. 63.
- 90 KOHR, L. *The Breakdown of Nations*.
- 91 El Secretari General del Parlament Europeu argumenta que la UE hauria d'organitzar la transferència de sobirania en base a necessitats provades i no pas a la ideologia". Klaus Welle considera que, en un ens polític que no es basa en un *demos* sinó en una pluralitat, la legitimitat depèn dels resultats en comptes de l'origen o pertinença. WELLE, K. "Europe and Sovereignty".
- 92 Vid. SCHARPF, F.W. *Governing in Europe*.

com ara *més experts, menys polítics* podrien ser atractius en països on els darrers són considerats corruptes i estúpids. Aquesta visió d'absència de sobirania política, tanmateix, podria ser promoguda per poderosos grups econòmics a qui una llibertat sense regulació i intervenció pública els dóna més marge de maniobra. Les grans empreses són ben conscients que l'Estat del benestar i la democràcia encara viuen en clau vernacla.⁹³

7 La sobirania com a idea potencialment transformadora

El poder transformador de la sobirania

La noció de sobirania té un potencial polític enorme. I és per aquest motiu que Kelsen alerta que rarament s'ha *usat* amb finalitats teòriques sinó que més aviat se n'ha *abusat* amb uns objectius polítics particulars.⁹⁴ Apellar a la sobirania és apellar a un poder transformador enorme, un poder que pot ser progressista o conservador, virtuós o viciós. A tall d'exemple, els moviments polítics revolucionaris sovint invoquen alguna mena de sobirania com a font última de poder,

“Apellar a la sobirania és apellar a un poder transformador enorme, un poder que pot ser progressista o conservador, virtuós o viciós”

93 Encara que aquesta afirmació parteix d'una intuïció teòrica més que d'un anàlisi estadístic, la primera no sembla distanciar-se gaire del segon. Els ciutadans europeus voten més en les seves eleccions estatals que en les europees i semblen considerar les primeres més importants que les segones. Els ciutadans estan més satisfets amb la forma de funcionar de la seva democràcia a nivell estatal que a nivell europeu. En particular, els ciutadans de les democràcies més consolidades tendeixen a considerar que la seva democràcia funciona millor que la comunitària. Des de la unitat d'estadística del Parlament Europeu es relaciona aquesta satisfacció y els seus diferents resultats amb factors de prosperitat econòmica. *Vid.* "Democracy on the move", 2018, p. 40-7, 58-64. Eurobaròmetre 89.2 del Parlament Europeu.

94 KELSEN, H. *Teoría General del Estado*, apartat 20.K.

“Les normes, les resolucions i les institucions de la UE tendeixen a evitar pronunciar-se sobre qüestions com ara on rau la sobirania, sobre si els poders sobirans són compartits o sobre qui té l’última paraula”

especialment des que el dret natural caigué en declivi. Quan és àmpliament compartit que la sobirania resideix en el poble, pot servir de motor democràtic per a posar en qüestió l’ordenament jurídic vigent.⁹⁵ Tot i que en temps ordinaris la democràcia i el dret haurien de ser concebuts com

dues cares de la mateixa moneda, en temps extraordinaris una invocació democràtica a l’endormiscat poder sobirà del poble pot servir per a superar el sistema legal present.⁹⁶

La sobirania i la constitució mixta de la Unió

Tal com s’ha observat, les normes, les resolucions i les institucions de la UE tendeixen a evitar pronunciar-se sobre qüestions com ara on rau la sobirania, sobre si els poders sobirans són compartits o sobre qui té l’última paraula. Diverses raons poden explicar per què la Unió és generalment elusiva pel que fa a la sobirania. Una raó podria ser la potència radicalment democràtica de la sobirania. La constitució mixta de l’actual Unió és lluny de ser radicalment democràtica. La democràcia normalment s’hi manifesta per vies indirectes. No hi ha referèndums d’àmbit europeu i, en canvi, els referèndums estatals a voltes

han funcionat com a barreres per a la integració.⁹⁷ El Parlament Europeu només disposa de poders legislatius compartits amb els ministres dels Estats membres reunits en el Consell. La Comissió Europea no estableix els principals objectius polítics; les direccions i prioritats polítiques generals de la Unió són definides pels

“Una raó podria ser la potència radicalment democràtica de la sobirania. La constitució mixta de l’actual Unió és lluny de ser radicalment democràtica. La democràcia normalment s’hi manifesta per vies indirectes”

⁹⁵ Encara que la sobirania en temps ordinaris hagi de ser governada per l’imperi del dret i la Constitució, hi ha una mena d’espasa de Dàmocles penjant del sostre que amenaça el sobirà jurídic. Aquesta espasa pot representar, especialment en règims democràtics, la voluntat popular. Com que l’espasa pot arribar a caure i danyar seriosament a l’emperador del dret, això posa pressió en l’adopció de reformes i en l’acceptació de transformacions. A fi de preservar l’imperi del dret, l’autoritat jurídica hauria de ser conscient del pes de l’espasa del poble.

⁹⁶ Vid. BOSSACOMA, P. *Justícia i legalitat de la secessió*, apartat 3.7.1.

⁹⁷ Vid. BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*, apartat 4.

líders dels Estats membres en el si del Consell Europeu. Aquestes estructures institucionals confederals tendeixen a desenvolupar-se en negociacions i acords a porta tancada tot cercant decisions consensuades (a partir de requerir la unanimitat, majories qualificades, llargues negociacions, poders de vet, *opting ins* i *outs*, estratègies del pal i la pastanaga, etc.). Per tot això, el públic tendeix a veure la Unió com un ens polític llunyà, avorrit, multilingüe, polifònic, tecnocràtic, incompreensible per no dir obscur.⁹⁸ El poble o pobles europeus (encara) no se senten part d'una comunitat de *destí* sinó més aviat d'una unió de *conveniència*.⁹⁹

La sobirania i la democràcia popular europea

Una altra raó per a eludir la idea de sobirania a la Unió podria ser la d'evitar la formació d'un *demos* europeu. Més enllà de la constitució mixta de la UE i la recerca de consens, és possible que el rebuig als referèndums d'àmbit europeu es degui al potencial que l'apel·lació directa a la ciutadania tindria de cara a crear un nou *demos*, una comunitat de *destí*. Una *veu* europea es pot convertir en una *voluntat* europea i aquesta voluntat pot generar un *destí* europeu. Tan bon punt la veu del poble europeu fos expressada a través d'un referèndum en el conjunt de la Unió seria més difícil per als governs dels Estats membres imposar les seves preferències. La decisió dels ciutadans de la UE expressada per via de referèndum europeu podria ser diferent a la de la taula rodona dels executius dels Estats membres. I alguns d'ells poden témer que una Unió més directament

“Una altra raó per a eludir la idea de sobirania a la Unió podria ser la d'evitar la formació d'un ‘demos’ europeu”

98 Vid. VAN MIDDELAAR, L. *The Passage to Europe*, p. 300-9.

99 Vid. WEILER, J. “La idea de que el Estado somos nosotros ha desaparecido”. WEILER, J. “The Case for a Kinder, Gentler Brexit”. Tot i que en una comunitat de *destí* (des d'una concepció liberal i democràtica) hi pot haver conflictes i divisions profundes, aquests haurien de ser resolts en el si de la Unió, els seus Estats membres i els seus pobles, en estar vinculats els uns als altres més enllà d'interessos racionals. Una unió de *conveniència*, en canvi, és un projecte contingent que depèn d'un balanç material de costos-beneficis. En una comunitat amb simpaties mútues, sentiments de pertinença i lligams que s'estenen al llarg de generacions, la fraternitat i la solidaritat poden florir més naturalment que en una unió basada merament en l'elecció racional.

democràtica podria esdevenir massa unitària, centralitzada i majoritària. Altres poden témer que una Unió menys confederal i consensual provoqui conflictes interns, retirades o, fins i tot, desintegració. Aquests poden pensar que els referèndums són instruments democràtics de la i per a la *demos-cracia* (govern del poble), mentre que la representació, la deliberació i el consens són eines de la i per a la *demosi-cracia* (govern dels pobles).¹⁰⁰

La sobirania i la revolució jurídica

La UE viu a través dels Estats membres i per als Estats membres. Encara són els sobirans primordials, els senyors dels tractats, els titulars del poder constituent europeu. El *pouvoir constituant* segueix en mans de les Altes Parts Contractants i continua essent el poder de celebrar tractats internacionals que requereixen acord unànim.¹⁰¹ En els EUA, els Articles de la Confederació de 1777 van ser derogats per la Constitució federal de 1787 per mitjà d'una *reforma revolucionària*.¹⁰² A la UE, no hi ha hagut encara cap moment equiparable al de la convenció de Filadèlfia ni tampoc se n'espera un aviat. La Unió no s'ha apoderat

de la sobirania. La sobirania continua essent una arma política en mans dels Estats i les democràcies nacionals.

“La Unió no s’ha apoderat de la sobirania. La sobirania continua essent una arma política en mans dels Estats i les democràcies nacionals”

¹⁰⁰ Vid. BOSSACOMA, P. *Justícia i legalitat de la secessió*, apartat 3.4. BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*, apartat 4.

¹⁰¹ Vid. article 48 TUE.

¹⁰² Vid. ACKERMAN, B. *We the People* (1). *Foundations*.

Bibliografia

- ACKERMAN, B. *We the People (1). Foundations*. Cambridge: Harvard University Press, 1991.
- ACKERMAN, B. *We the People (2). Transformations*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.
- ACKERMAN, B. *We the People (3). The Civil Rights Revolution*. Cambridge: Harvard University Press, 2014.
- ALESINA, A.; SPOLAORE, E.; WACZIARG, R. "Economic Integration and Political Disintegration". *The American Economic Review*, 90, 5, 2000, p. 1276-96.
- ARENDT, H. *On Revolution*. Londres: Penguin Books, 2006.
- BEITZ, C.R. *Political Theory and International Relations*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- BOGDANDY, A.; CRUZ VILLALÓN, P.; HUBER, P.M. *El derecho constitucional en el espacio jurídico europeo*. València: Tirant lo Blanc, 2013.
- BOSSACOMA, P. "An Egalitarian Defence of Territorial Autonomy. The Case of Spain", pendent de publicació.
- BOSSACOMA, P. *Secessió i integració a la Unió Europea*. Barcelona: Institut d'Estudis de l'Autogovern, 2016.
- BOSSACOMA, P. *Justícia i legalitat de la secessió*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2015.
- BROWNLIE, I.; CRAWFORD, J. *Brownlie's Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- BUCHANAN, A. *Justice, Legitimacy, and Self-Determination. Moral Foundations for International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

- BUCHANAN, A. "Rawls's Law of Peoples: Rules for a Vanished Westphalian World". *Ethics*, 110, 2000, p. 697-721.
- BUCHANAN, G. *De Jure Regni Apud Scotos; A Dialogue Concerning the Rights of the Crown in Scotland*. Colorado: Portage Publications, 2009.
- BULL, H. *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. Nova York: Columbia University Press, 1995.
- CASSESE, A. *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- CONSTANT, B. *Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- CRAWFORD, J. *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- DICEY, A.V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, amb la introducció de la 10a edició de E.C.S. WADE. Londres: Macmillan, 1960.
- DWORKIN, R. *Law's Empire*. Oxford: Hart Publishing, 1998.
- FERRERES, V. "Does Brexit Normalize Secession?". *Texas International Law Journal*, 53(2), 2018, p. 139-51.
- FOSSAS, E. (dir.). *Les transformacions de la sobirania i el futur polític de Catalunya*. Barcelona: Proa, 2000.
- HABERMAS, J. *Ciudadania política i identitat nacional*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1993.
- HART, H.L.A. *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- HARTLEY, T.C. *The Foundations of European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- HEGEL *Principios de la filosofía del derecho*. Barcelona: Edhasa, 1999.
- HILLION, C. "Leaving the European Union, the Union way". *European Policy Analysis*, 8, 2016.

- HINSLEY, F.H. *Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- HOBBS. *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- HOFFMAN, J. *Sovereignty*. Open University Press, 1998.
- JACKSON, R. *Sovereignty*. Cambridge: Polity Press, 2007.
- KANT *Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- KEATING, M. "Rethinking sovereignty. Independence-lite, devolution-max and national accommodation". *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, 16, 2012, p. 9-28.
- KELSEN, H. *Principles of international law*. Nova York: Rinehart, 1952.
- KELSEN, H. *Peace through law*. Clark: The Lawbook Exchange, 2008.
- KELSEN, H. *Teoría General del Estado*. Granada: Editorial Colomares SL, 2002.
- KRASNER, S.D. *Sovereignty. Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- KRAUS, P.A. "Democratizing Sovereignty: The Catalan "Process" in a Theoretical Perspective", a KRAUS, P.A.; VERGÉS, J. (eds.) *The Catalan Process. Sovereignty, Self-Determination and Democracy in the 21st Century*. Barcelona: IEA, 2017, cap. 5.
- KOHR, L. *The Breakdown of Nations*. Totnes: Green Book, 2001.
- LEYLAND, P. *The Constitution of the United Kingdom*. Portland: Hart Publishing, 2012.
- LOCKE. *Two Treatises of Government*. Londres: Dent & Sons, 1978.
- MacCORMICK, N. *Questioning Sovereignty. Law, State, and Practical Reason*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- MADISON, J.; HAMILTON, A.; JAY, J. *The Federalist*. "The Gideon edition". Liberty Fund, 2001, http://files.libertyfund.org/files/788/0084_LFeBk.pdf

- MONTESQUIEU. *De l'esperit de les lleis*. Barcelona: Edicions 62, 1983.
- MORAVCSIK, A. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Abingdon: Routledge, 1999.
- MUÑOZ MACHADO, S. *Vieja y nueva Constitución*. Barcelona: Planeta, 2016.
- NORMAN, W. "Teoria federalista de la secessió", a REQUEJO, F.; CAMINAL, M. (ed.). *Liberalisme polític i democràcies plurinacionals*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònomic, 2009, p. 285-362.
- NORMAN, W. *Negotiating Nationalism: Nation-building, Federalism, and Secession in the Multinational State*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- PAINE, T. *Common Sense*. Gutenberg EBook, 2008.
- PHILPOTT, D. *Revolutions in Sovereignty*. Princeton: Princeton University Press, 2001.
- POGGE, T.W. "Cosmopolitanism and Sovereignty". *Ethics*, vol. 103, 1, 1992, p. 48-75.
- RAWLS, J. *The Law of Peoples with "The Idea of Public Reason Revisited"*. Nova Delhi: Universal Law Publishing, 2012.
- RAWLS, J. *Una teoria de la justícia*. Girona: Accent, 2010.
- RAWLS, J.; VAN PARIJS, P. "Three letters on The Law of Peoples and the European Union". *Revue de philosophie économique* 7, 2003, p. 7-20.
- REDING, V. "Why we need a United States of Europe now" http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-796_en.htm
- ROUSSEAU *Du Contrat Social*. <http://www.rousseauonline.ch/pdf/rousseauonline-0004.pdf>
- SCHARPF, F.W. *Governing in Europe: Effective and democratic?* Oxford: Oxford University Press, 1999.
- SCHMITT, C. *Constitutional Theory*. Durham: Duke University Press, 2008.

- SIEYES, E. *Qu'est-ce que le Tiers état?* Paris: Éditions du Boucher, 2002.
<http://www.leboucher.com/pdf/sieyes/tiers.pdf>
- SOLÉ TURA, J. *Autonomies, Federalisme i Autodeterminació*. Barcelona: Editorial Laia, 1987.
- SUNSTEIN, C.R. *Designing Democracy. What Constitutions Do*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- TAILLON, P. *Le référendum expression directe de la souveraineté du peuple? Essai critiques sur la rationalisation de l'expression référendaire en droit comparé*. Paris: Éditions Dalloz, 2012.
- TIERNEY, S. *Constitutional Referendums. The Theory and Practice of Republican Deliberation*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- TIERNEY, S. *Constitutional Law and National Pluralism*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- TOMÁS Y VALIENTE, F. "Soberanía y autonomía en las Constituciones de 1931 y 1978", a *Autonomía y soberanía. Una consideración histórica*. Madrid: Marcial Pons, 1996.
- VAN MIDDELAAR, L. *The Passage to Europe*. New Haven: Yale University Press, 2013.
- VERGÉS, J. "Sovereignty, Fragility and Time in the Catalan Process", a KRAUS, P.A.; VERGÉS, J. (eds.) *The Catalan Process. Sovereignty, Self-Determination and Democracy in the 21st Century*. Barcelona: IEA, 2017, cap. 11.
- VERGÉS, J. *La nació necessària*. Barcelona: Angle Editorial, 2014.
- WALDRON, J. *Political political theory*. Cambridge: Harvard University Press, 2016.
- WALKER, N. (ed.) *Sovereignty in Transition*. Portland: Hart Publishing, 2003.
- WALZER, M. *Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality*. Nova York: Basic Books, 1983.

WEILER, J. "La idea de que el Estado somos nosotros ha desaparecido". *eldiario.es*, 31.07.2017 http://www.eldiario.es/alternativaseconomicas/idea-desaparecido_6_669543054.html

WEILER, J. "The Case for a Kinder, Gentler Brexit", *EJIL: Talk!*, 5.02.2017.

WELLE, K. "Europe and Sovereignty: Realities, Limits and Projects", 29.09.2016. <http://www.europarl.europa.eu/the-secretary-general/en/%E2%80%99Europe-and-sovereignty-realities-limits-and-projects%E2%80%9D>

WTE/JHR "European Sovereignty". *European Constitutional Law Review*, 14, 2018, p. 1-6.

